

RYHDÄN SUKUKOKOUS LOUNAIS-HÄMEEN PIRTISSA 23.8.1998

Eeva Ojanen

Olen käsitellyt aikaisemmissa esityksissäni Kallion kylää ja Ryhdän talon vaiheita sekä ratsutiloja yleensä. Ajattelin tänään käsitellä Tammelan pitäjän ja Kallion kylän elämää katovuosina, joista raskaimmat olivat 1600-luvun alussa, 1690-luvulla ja 1860 luvulla.

Katovuodet kytkeytyivät kiinteästi luonnon kiertokulussa tapahtuneisiin poikkeavuuksiin. Kevät oli myöhässä, kesä liian sateinen tai kuiva, mutta ratkaisevinta oli hallojen tulo liian aikaisin, niin että tärkein tuote, ruissato menetettiin. Varsin pitkään 1800-luvulle oli käytössä kaksivuoroviljely, joka merkitsi, että liki puolet tilojen pelloista oli rukiilla ja toinen puoli kesantona. Kevätviljoja, ohraa ja kauraa oli vähän, ja niitä pidettiin toisarvoisina, joten ruissadon onnistuminen oli kaiken a ja o. Karjanhoito oli yleensä lapsenkengissä vielä viime vuosisadalla. Heinät, jotka kerättiin luonnonniityiltä, saivat yleensä hevoset. Näin erityisesti ratsutiloilla, joiden oli huolehdittava myös vararatsuista. Sodan aikana oli toimitettava uusi ratsu menetetyin sijaan, joten hevoset olivat tärkeitä. Härät olivat pitkään peltoajokkeja, joskin niitä käytettiin myös kaupunkimatkoilla, kun oli vietävänä tavaraa myyntiin. Hevosten jälkeen ne olivat heinäruokinnassa toiseksi tärkeimpiä.

Kunnon isäntä piti huolta, että syyskylvöä varten oli edellisvuotista siemenruista, mutta jos oli useita katovuosia perättäin, tuli puute kylvösiemenestä. Tammelaan oli perustettu 1700-luvun puolivälissä lainamakasiini, johon isännät toivat tietyn määrän erilaista viljaa vuosittain ja josta oli mahdollisuus lainata lähinnä kylvösiementä. Osittaisia katovuosia oli lähes joka vuosikymmenellä, jolloin saatiin siemeneksi kelpaamatonta viljaa ainakin joissakin kylissä, ja silloin hyvän kylvösiemenen saanti lainamakasiinista oli tärkeä. Varhaisina 1500-1600-luvun katovuosina ei ollut lainamakasiinia, ja silloin pahimpaan hätään saatiin viljaa maaherran välityksellä emämaan Ruotsin, sittemmin Venäjän kautta. Kun tuntee menneiden aikojen hitaan tiedon- ja tavarankulun, voi siitä päätellä, ettei apu ehtinyt kovinkaan ajoissa. Vähäiseen viljaan lisättiin pettua ja jäkälää. Seurauksena oli vatsasairauksien leviäminen, punatauti ja lavantauti tekivät todella pahaa jälkeä katovuosina. Tietenkin karja oli talon turva, josta maidon ohella sai lihaa, mutta karjaa ei ollut kovinkaan runsaasti ja karjantuotteet ravitsivat pääasiassa kesäaikana.

Vanhin tieto Tammelan kotieläimistä sisältyy 1571 kannetun ylimääräisen hopeaverona tunnetun veron luetteloihin. Lisävero kannettiin Älvsborgin linnoituksen lunastamiseksi Tanskalta, jolle se oli sodassa menetetty. Yksityisissä talouksissa ei juurikaan ollut hopeaa, joten oli luetteloitava irtaimisto, eläimet ja kupariesineet, veronmaksua varten. Kallion kylässä mainittiin olleen kolme tilaa, joissa oli yhteensä 9 lehmää, 3 hevosta, 8 härkää, 10 hiehoa, 4 lammasta, 7 vuolta ja yksi sika. Siat olivat yleensäkin aika harvinaisia. Muiden kylien taloihin

verrattuna eläinten lukumäärä oli verraten niukka, ja kuitenkin Kallion kylässä oli laajoja heinäniittyjä, joihin puutun hiukan enemmän myöhemmin.

Ensimmäinen asiakirjoista tunnettu katovuosi, joka mainitaan erityisenä hallavuotena, oli 1601. Pohjois-Suomessa ja Pohjanmaalla kato oli täydellinen, ja etelässä korjattiin pieniä viljamääriä. Muutamista Tammelan kylistä, mm Kalliosta on säilynyt sadontutkimuskertomuksia, jotka koottiinkihlakunnittain. Kallion kylän kolme taloa saivat yhteensä runsaan kolme tunnyriä viljaa, josta 2,5 tynnyriä oli rukiita. (tynnyri noin 1,5 hehtolitralta, 164,9l) Määrä oli riittämätön jopa kylvöön, ja koko vuosi olisi pitänyt tulla toimeen. Meillä ei ole säilynyt tältä ajalta väestöluetteloita, ei syntyneiden eikä kuolleiden luetteloita, joten ei ole tietoa, paljonko väkeä Kallion kolmessa taloissa asusti. Siitä on säilynyt tietoja, että jo vuoden 1601 aikana tulvi pohjoisesta etelään väkeä ja 1602-03 raivosi rutto etelässäkin. Tammelan kirkkoherra Laurentius Pietarinpoika on Ajantieto-runossa 1600-luvun puolivälissä kuvaillut tilannetta muistitiedon mukaan seuraavasti:

"Sitten haikia hallavuosi
Tuotti monta Tuonen luoxi.
Tain ajall Rutto Suomes
Liickui liki joca Huones."

Seuraus viljakadosta ja väestön vähenemisestä oli, että monet talot autioituivat, so. eivät kyenneet maksamaan veroja kolmeen vuoteen ja siirtyivät kruunulle autiutiloina. Kallion Ryhtä autioitui ja siirtyi kruunulle. Autio-käsite ei välttämättä merkinnyt, että koko väki olisi kuollut; ihmisiä voi asua autiutilalla, joka ei ollut enää heidän omansa. Joka tapauksessa 1606 kruunun tilana Ryhtä siirtyi majoitusmestari Sven Martinpoika Buchtin omaisuudeksi ja palkkatilaksi. Kallion kaksi muuta tilaa yhdistyivät ja tilaa kutsuttiin sen jälkeen Mikkolaksi, jonka isäntä Markku Heikinpoika valittiin nimismieheksi. Nimismiehet olivat vielä 1600-luvun aikana talollisista valittuja luottamushenkilöitä, joiden tärkein tehtävä oli huolehtia käräjien järjestämisestä.

Kallion Ryhdän isäntä Sven Martinpoika Bucht ja hänen jälkeläisensä joutuivat osallistumaan moniin sotiin, joita 1600-luvulla käytiin, mutta kotona oli kuitenkin perhettä, joka viljeli tilaa yhteistyössä Mikkolan isännän kanssa. Vallalla olevan sarkajaon takia yhteistyö tilojen kesken oli välttämätön. Vanhin Kallion kartta on maanmittari Lars Schröderin piirtämä vuosina 1648-49. Sen mukaan Ryhtä ja Mikkola olivat yhtä suuret tilat, joiden pellot olivat kahdessa vainiossa, yhteensä 18,5 tynnyrinalaa, pääviljana ruis, jonka ohella oli hiukan kevätviljaa ohraa ja kauraa. Lisäksi oli humalatarha ja kaalimaa. Huomiota herättävän suuret niityt tarjosivat karjalle hyvät edellytykset. Vain Riihivalkaman kylällä Pyhäjärven rannalla oli vielä laajemmat niityt kuin Kalliossa. Kallion niityiltä korjattiin 1600-luvun puolivälissä 64 kuormaa heiniä. Karjasta tuli vähitellen merkittävä pajojen päivien vara. Kun aikanaan niittyjä raivattiin

pelloiksi ja Kallionjärvi kuivattiin, tuli Kallion kylään yhtenäinen peltoaukea, jolla niittyheinän sijaan alettiin viljellä kylvöheinää, tuottaa enenevästi maitoa ja muita karjantuotteita.

Viime kesän eräänä sunnuntaina ajelin kahden vantaalaisen tuttavani kanssa Torron suon laitaa Kallion kylään, jossa laidunsi harvinaisen monta lehmälaumaa. Vieraani sanoivat, että pitääpä tuoda lapset tänne, niin että he näkevät lehmiä luonnossa. Tammelassakin ovat karjatilat vähentyneet, Kalliossa perinteet ovat säilyneet parhaiten. Kallion tilojen autoitumisia ei tapahtunut enää myöhemmin, vaan päinvastoin, kumpikin tila Ryhtä ja Mikkola jakautuivat, ja tiloille 1700-luvulla muodostettavat torpat kasvattivat kylän elämää. Ennen tätä kasvua elettiin toisen vaikean katokauden halki.

Katovuodesta 1696 on enemmän tietoja kuin edellä kerrotusta 1600-luvun alussa, koska siltä ajalta ovat jo tallessa Tammelassa syntyneiden ja kuolleiden luettelot. Suurta katovuotta 1696 edelsi jo useita huonoja vuosia. Vuoden 1696 alussa saatiin Hämeeseen Ruotsin hallitukselta lupa ostaa 2200 tynnyriä kevätiljan, ohran ja kauran siementä kevään kylvöjä varten. Sää oli epävakainen koko kesän, rankkasateita, raekuuroja, ja ensimmäinen hallayö oli 7-8.8. ja kovempi 22-23.8 välisenä yönä. Pelloilta ei ollut paljon korjattavaksi kunnollista viljaa. Sääksmäen kruununvouti saapui Kaukjärvelle nimismiehen taloon joulukuun lopulla kuulemaan kylien edustajilta, millainan oli pitäjän satotilanne. Eri kylien edustajien kertomukset olivat varsin lohduttomia. Kallion Ryhdän ja Mikkolan isännät kertoivat vuorollaan, että halla vei suurimman osan ruissadosta, eikä syyskylvö noussut oraalle. Siemenvilja oli kelvotonta. Ohria tuli hiukan, mutta ne olivat rukiiden tavoin täysin siemeneksi kelpaamattomia. Kruunulta saatiin syyskylvöä varten siemenrukiita, mutta ei riittävästi.

Kun vilja oli huonolaatuista ja sekaan pantiin pettua, se oli ravinnoksi keinoa, ja monenlaiset taudit iskivät heikkoihin ensin ja sitten vahvempiinkin. Seuraavasta vuodesta 1697 muodostui todellinen kuolonvuosi, jolloin Tammelassa kuoli 372 henkeä, arviolta kolmannes pitäjän asukkaista. Vainajista 214 oli niin varatonta, ettei heistä peritty hautausmaksua. Kuolleisuus oli suurimmillaan huhti-toukokuulla, ja se kosketti aika kipeästi Ryhdänkin taloa. Pienellä ajalla vietiin hautaan kolme Erkki-isännän veljen Sakari Sakarinpojan poikaa, Risto (Krister), Johan ja Erkki. Erkki-isäntä lienee ollut lapseton, koska mainittu Sakari Sakarinpoika isännöi sittemmin Ryhdän tilalla. Kun kuolleita oli paljon, ei pappi merkinnyt heidän ikäänsä eikä kuolinsyytä. Ryhdän kolmen lapsen lisäksi Kalliosta kuoli itsellisen Erkin tytär Liisa ja itsellinen Anna Sipintytär. Tammelan joka tilalta kuoli keskimäärin kolme perheenjäsentä. Kallion kylän asukkaat eivät päässeet lisääntymään seuraavinakaan vuosikymmeninä, kun Suuren Pohjan sodan aikana (1700-21) Ryhdän ratsutilalta jouduttiin lähettämään useita miehiä kaatuneiden tilalle. Mikkola oli Ryhdän aputila, joka osittain vastasi sodan menetyksistä.

1700-luvun jälkipuolella ei käyty kuin yksi sota, Kustaa III:n sota, joka sekin käytiin paljolti meritaisteluna. Vaikeita katovuosia ei ollut, joten väestönkasvu oli voimakasta Kallion kylässäkin, kuten edellä mainittiin tilojen jaosta. Torppareita ja käsityöläisiä asettui asumaan

kylään tai sen liepeille. 1800-luvun alussa käytiin Suomen sota 1808-09, joka liitti Suomen Venäjään, ja samaan aikaan oli katovuosia, niin että väestönkasvu koko pitäjässä hetkeksi kääntyi laskusuuntaan jatkuakseen entistä voimakkaampana Forssan synnyn myötä 1840-luvulta lähtien. Isojaon toimeenpano 1700-luvun lopussa kohensi maa ja karjataloutta Kallion kylässäkin, joten 1860-luvun katovuodet voitiin kohdata aikaisempaa paremmin edellytyksin. Suomen sotaväki oli hajoitettu venäjänvallan alussa, joten ratsutilojen ei enää tarvinnut varustaa ratsuja ja miehiä, joskin sen sijasta oli maksettava veroa. Hevosia sai käyttää omiin tarpeisiin. Härät olivat vielä maatyössä tärkeimmät vetojuhdat. Ratsutilat lopetettiin virallisesti vasta 1880-luvulla.

Katovuodet 1860-luvulla olivat tähänastisista viimeiset ja todella vaikeat. Jo 1865 saatiin monin paikoin Tammelassa huonoja satoja, ja seuraavana vuonna 1866 oli monessa kylässä lähes täydellinen katovuosi. Lainamakasiinin viljavarastot uhkasivat huvia. Talot vähensivät väkeä ja työttömyyttä ilmeni. Jarjestettiin hätäaputoimia mm tietöitä ja sittemmin Wahrenin johdolla organisoitiin käsitöiden tekoa ja niiden myyntiä rahan saamiseksi.

Rahaa oli todella niukasti. Suomen Talousseura tiedusteli keväällä 1867, oliko pitäjässä riittävästi perunansiementä. Vastaus oli, että joka kylässä oli puutetta, mutta varoja puuttui siemenperunoiden ostamiseksi. Kasvukausi oli vuonna 1867 aivan poissa tolaltaan. Kesä oli kuukauden myöhässä, niin että vasta kesäkuun alussa jäät lähtivät ja routa suli. Kasvukausi jäi lyhyeksi, kun jo syyskuun alussa hallayö seurasi toistaan, eikä vilja ennättänyt valmistua. Kato oli täydellinen. Lisäksi pitäjän rajojen yli tuli kerjäläislauma toisensa perästä. Viljaa hankittiin lähinnä Venäjältä, ja sitä oli jatkettava luonnosta saatavilla täydennyksillä, petulla ja jäkälillä. Koko pitäjässä annettiin määräys jäkälän keruusta siten, että talollisten tuli kerätä kaiken varalle joko 30 leiviskää poronjäkälää tai 15 leiviskää kangasjäkälää. Torpparien vastaavat määrät olivat pienemmät, 20 ja 10. Itselliset saivat vaihtaa kerätyt jäkälät jauhoihin siten, että leiviskä kangasjäkälää vastasi 5 naulaa (naula 450 g) ruisjauhoja ja leiviskä poronjäkälää 5 naulaa kaurajauhoja.

Vuoden 1868 alussa puhkesi lavantauti, joka teki pahaa jälkeä heikentyneessä väessä. Tammelassa kuoli vuoden 1868 aikana 743 henkeä, noin 10 % väestöstä. Syntyneitä oli samaan aikaan 161, joten kuolleita oli 582 enemmän kuin syntyneitä. Kuolleisuus ei jakautunut tasaisesti, sillä Forssan tehtailla oli pieni kuolleisuus. Kalliossa oli muihin pitäjän maakyliin verrattuna varsin pieni kuolleisuus. Yhteensä kuusi vainajaa saatettiin kirkolle, ja kuolemantapaukset ajoittuivat yhtä lukuunottamatta vasta kesään, kun muissa kylissä olivat kevättalvikuukaudet todella pahaa aikaa. Kallion itsellisen leski Ulriika Heikintytär Höijer-Mäkilä kuoli lavantautiin (Nervfeber=hermokuume) helmikuussa 70 vuoden ikäisenä. (Hän oli seppiä sukua. Minua valistettiin äskettäin, että Höijerit olivat seppiä.) Lisäksi lavantaudin uhreja olivat ratsutilan emäntä Kaisa Jaakontytär Ryhtä 58 vuotiaana toukokuussa, köyhäinhuonekoti Kustaa Aataminpoika Bergman 67-vuotiaana, syytinkiemäntä Kristiina Matintytär Mattila 68-vuotiaana ja Harhan torpparin vaimo Kristiina Id 52-vuotiaana. Haipon

torpanpojan Kalle Kustaa Heikinpojan mainittiin kuolleen rokoon 22-vuotiaana. Kallion kylän pieneen kuolleisuuteen oli kaiketi syynä, kun siellä oli suhteellisesti enemmän ravintoa juuri karjantuotannosta johtuen, ja lisäksi kylän suhteellisen merkittävä eristyneisyys, kesäaikaan ei ollut kunnon tieyhteyksiä muualle, saattoi olla tautivaaraa vähentävä. Esim. Letkun kylässä Härkätien varressa oli yli 20 vainajaa saatettava kirkolle.

Kallion oli kannettava kuitenkin pitäjän yhteistä taakkaa, joka aiheutui monien parhaassa iässä olevien avioparien kuolemasta ja orpolapsista. Suuressa emäpitäjässä oli turvaututtava hätäkeinoon, joka oli epäkristillisenä hylätty satakunta vuotta aikaisemmin: lapset lähetettiin virallisesti kerjuulle. Kaikkiaan 278 lapselle, joiden ikä oli välillä 6-15, annettiin virallinen lupa kerjätä. Kallion kylään sai kerjuuluvan kuusi lasta, kolmet sisarukset. Nuorin oli 9-vuotias, vanhin 13. Voi hyvin kuvitella, että Ryhdän tilat, joita oli jo kolme, saivat syöttää ja majoittaa lapsia. Toimenpide oli luonnollisesti tilapäinen, kunnes asiat saatiin kuntoon. Sikäli tilanne oli pitäjässä hankala, että juuri vuonna 1868 tapahtui Tammelassa hallintouudistus. Kunnallishallinto astui voimaan, ja köyhäinhoito siirtyi kirkolta kunnalle, eikä varoja tietenkään ollut riittävästi kustantaa lasten ylläpitoa perheissä. Tapahan oli, että hoitoa vailla olevat lapset annettiin huutolaisiksi maksua vastaan taloille, jotka tarjoutuivat ottamaan. Toistaiseksi oli käytännössä ruotujärjestelmä. 8-10 taloa muodosti ruodun, joka ylläpiti köyhäinhoidokkia. Edellä todettiin, että Kallion hoidokki kuoli katovuonna, joten kylällä oli resursseja siirtää ylläpitovaroja lapsiin. Kerjuuluvat antoi vielä kirkkoherra Granfelt, vaikka kunnallishallinto jo oli olemassa.

On yllättävää, miten nopeasti toivuttiin katovuosista. Entistä tärkeämmäksi nähtiin karjanhoidon kehittäminen, jolle luotiin pitäjässä uusia edellytyksiä. Mustialassa valmistetut aurat ja äkeet tekivät mahdolliseksi uudenlaisen maanmuokkauksen, niin - että niittyjäkin voitiin raivata pelloiksi. Mustialasta levisi myös kylvöheinän viljely, joka tuli niittyheinän sijaan. Kolmivuoroviljely levisi, ja kevätiljoja, etenkin kauraa viljeltiin. Kallion kylän isännät saattoivat entistä enemmän panostaa juuri karjaansa.